

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Αρ. 48 (2025)

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Όψεις οικονομικής ψήφου στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2012-2015)

Γιώργος Μακρής, Πολιτικός Επιστήμονας, Κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου Σπουδών στην Πολιτική Ανάλυση - ΑΠΘ

Copyright © 2025

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μακρής Γ. (2025). Όψεις οικονομικής ψήφου στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2012-2015). *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, (48), 117-143. ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/hpsa/article/view/40615>

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Greek Political Science Review

Άρης Αλεξόπουλος

Η δομή των μεταρρυθμιστικών νόμων και το έλλειμμα υλοποίησης στην Τρίτη Ελληνική Δημοκρατία

Μιχάλης Μπαρτσιδης

Διαγενεακές διαφορές και αινίγματα για την πολιτική

Μαρία Κλη

Ψυχικές, Περιβαλλοντικές και Κοινωνικές Οικολογίες: Πνευματικότητα και το Μοντέλο των Ευτοπικών Οικοκοινοτήτων

Ιωάννης Σ. Σκλαβούνος

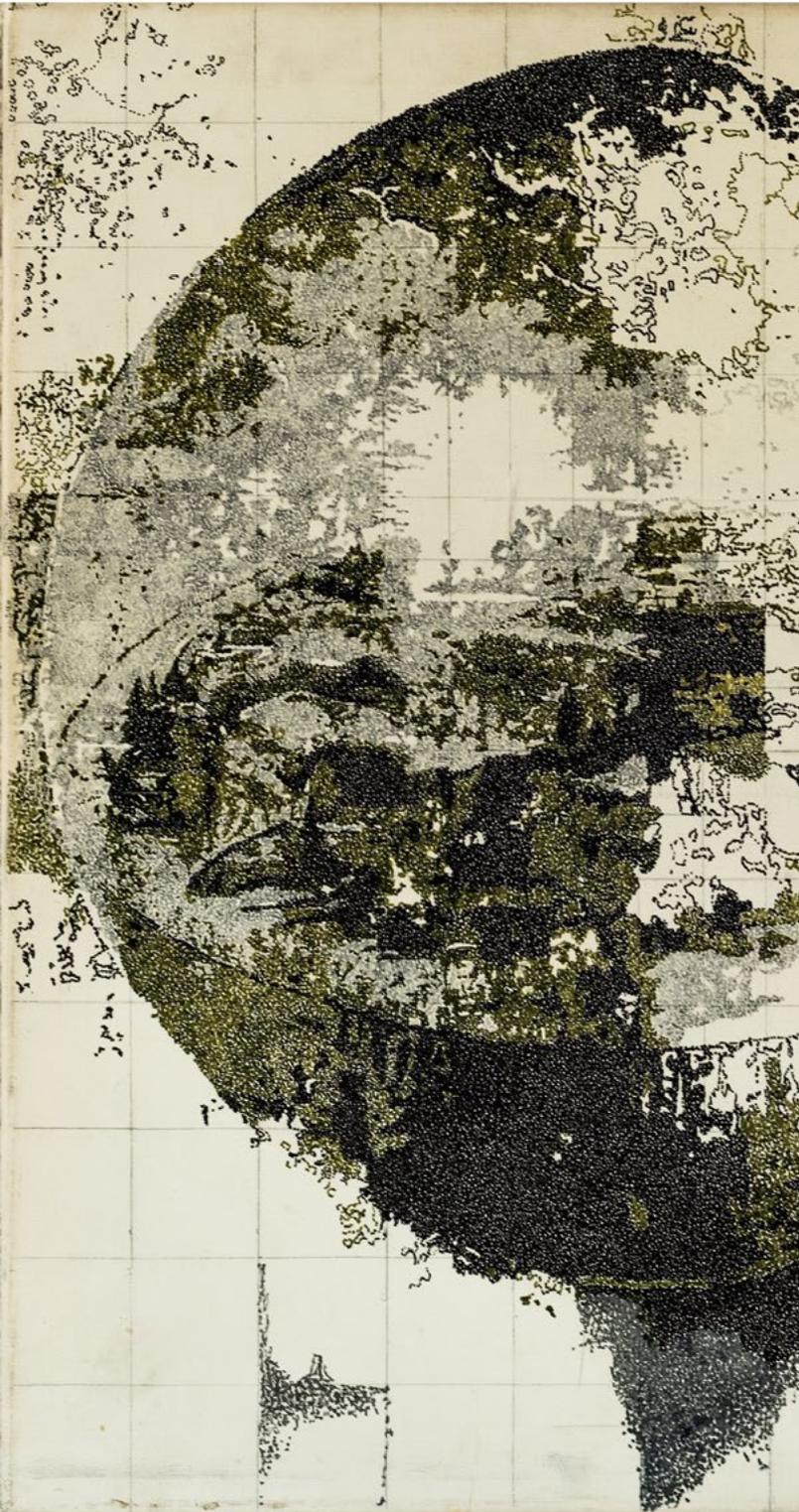
Άρθρωση συμφερόντων, κοινωνικό κεφάλαιο, λαϊκισμός: μερικές παρατηρήσεις για την ελληνική κοινωνία πολιτών και την οργάνωση της συλλογικής δράσης κατά τη διάρκεια της κρίσης χρέους

Γιώργος Μακρής

Όψεις οικονομικής ψήφου στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2012-2015)

Κωνσταντίνος Κόντης

Το μύθευμα της ατομικής ευθύνης και η νεοσυντηρητική/νεοφιλελεύθερη χρήση του

Όψεις οικονομικής ψήφου στην Ελλάδα την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2012-2015)

Γιώργος Μακρής

Πολιτικός Επιστήμονας, Κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου Σπουδών στην Πολιτική
Ανάλυση - ΑΠΘ

Giorgos Makris

Political Scientist, MA in Political Analysis - Aristotle University of Thessaloniki

Aspects of economic voting in Greece during the economic crisis (2012-2015)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται να αναλυθεί η επίδραση των αντιλήψεων των ψηφοφόρων για την κατάσταση της οικονομίας στην ψήφο τους υπέρ ή κατά του κυβερνώντος κόμματος, σε τρεις εκλογικές αναμετρήσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (Ιούνιος 2012-Σεπτέμβριος 2015). Φαίνεται ότι: 1) Υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των αντιλήψεων για την οικονομία και της ψήφου. 2) Οι αντιλήψεις για την οικονομία προβλέπουν καλύτερα από άλλους παράγοντες την ψήφο στις εκλογές του Ιουνίου του 2012, αλλά λιγότερο καλά στις επόμενες δύο εκλογές. 3) Ωστόσο, όταν αυτές τεθούν ως θέμα θέσης, αποκτούν μεγαλύτερη προβλεπτική ισχύ.

Λέξεις-κλειδιά: Οικονομική ψήφος, οικονομική κρίση, εκλογές, εκλογική κοινωνιολογία, εκλογική συμπεριφορά

ABSTRACT

This article attempts to analyze the effect of voters' perceptions of the state of the economy on their vote for or against the ruling party, in three electoral contests that took place during the economic crisis in Greece (June 2012-September 2015). It appears that: 1) There is a statistically significant relationship between perceptions of the economy and voting. 2) Perceptions of the economy predict the vote in the June 2012 elections better than other factors, but less so in the next two elections. 3) However, when posed as a matter of position, they acquire greater predictive power.

Keywords: Economic voting, economic crises, elections, electoral sociology, electoral behavior

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια έχουν πληθύνει οι μελέτες που εξετάζουν το φαινόμενο της οικονομικής ψήφου. Η οικονομική ψήφος μπορεί να χωριστεί σε υποκειμενική και αντικειμενική. Η δεύτερη μετράται με μεταβλητές που αποτελούν μακροοικονομικούς δείκτες –όπως για παράδειγμα το ΑΕΠ και η ανεργία– και η πρώτη με μεταβλητές οι οποίες μετρούν την αντίληψη που έχουν οι ψηφοφόροι για την κατάσταση της οικονομίας, αν δηλαδή αυτή έχει βελτιωθεί ή χειροτερεύσει (Sanders, 2000). Σε γενικές γραμμές, βασική διαπίστωση όσων μελετούν την οικονομική ψήφο είναι ότι όσο χειρότερα τα πηγαίνει μία κυβέρνηση στη διαχείριση της οικονομίας (είτε αντικειμενικά είτε με βάση την πρόσληψη που έχουν οι ψηφοφόροι για την επίδοσή της), τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες αυτή να καταψηφιστεί, και να υπερψηφιστεί, αντίστοιχα, η αντιπολίτευση (Lewis-Beck και Paldam, 2000). Μελέτες που έχουν εξετάσει τον αντίκτυπο της οικονομικής ψήφου στην εκλογική συμπεριφορά υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης καταλήγουν συνήθως στο συμπέρασμα ότι η οικονομική κρίση ενισχύει την οικονομική ψήφο (Bélanger και Nadeau, 2014· Lewis-Beck και Lobo, 2017· Marsh και Mikhaylov, 2012· Rattinger και Steinbrecher, 2011).

Οι μελέτες της οικονομικής ψήφου για την Ελλάδα έχουν αρχίσει τα τελευταία χρόνια να αυξάνονται σε αριθμό. Τέτοιες μελέτες έχουν πραγματοποιηθεί για εκλογές προ κρίσης: του 2004, 2007, και 2009 (Freire και Lobo, 2005· Nezi, 2012· Vasilopoulos και Vernardakis, 2011). Για τις εκλογές στην περίοδο της κρίσης οι μελέτες έχουν επικεντρωθεί κυρίως στις διπλές εκλογές του 2012 – όπου, όπως ήταν λογικό, ο αντίκτυπος της κρίσης χρέους και της εφαρμογής μέτρων λιτότητας αναμενόταν να ενισχύσει ραγδαία την οικονομική ψήφο (Kosmidis, 2014· Nezi και Katsanidou, 2014)– και λιγότερο στις επόμενες εκλογές (Tsirbas, 2016).

Φιλοδοξία του συγκεκριμένου άρθρου είναι να συμπληρώσει με κάποια ευρήματα την πρόσφατη βιβλιογραφία σχετικά με την οικονομική ψήφο στην Ελλάδα, και δη σε περίοδο οικονομικής κρίσης, καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, υπάρχει ενδιαφέρον στη βιβλιογραφία σχετικά με το πώς ενδέχεται να λειτουργεί η οικονομική ψήφος σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Ταυτόχρονα, πρέπει να σημειωθεί ότι τα διάφορα μοντέλα οικονομικής ψήφου που έχουν δημιουργηθεί δεν είναι σταθερά ούτε μεταξύ διαφορετικών χωρών, ούτε σε διαφορετικές χρονικές περιόδους στην ίδια χώρα (Lewis-Beck και Paldam, 2000).

Ύστερα από αυτές τις σύντομες παρατηρήσεις, θα προχωρήσω στο πρώτο μέρος στην διατύπωση και βιβλιογραφική ανάπτυξη των ερευνητικών

μου ερωτημάτων. Στο δεύτερο μέρος θα περιγράψω τη μεθοδολογία που χρησιμοποίησα προκειμένου να απαντήσω σε αυτά. Στο τρίτο μέρος θα παρουσιάσω τα αποτελέσματα των διαφόρων αναλύσεων και, τέλος, στο τέταρτο θα διατυπώσω τα οριστικά συμπεράσματα.

1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

1.1. *Ερευνητικό Ερώτημα 1: Στις εκλογές της κρίσης στην Ελλάδα (Ιούνιος 2012-Σεπτέμβριος 2015) σημειώνεται μια στατιστικά σημαντική σχέση της οικονομικής ψήφου (στάσεις πολιτών για την οικονομία) και της ψήφου στο κόμμα της κυβέρνησης (ή αντιπολίτευσης);*

Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με την οικονομική ψήφο ως αντίληψη των ψηφοφόρων για την κατάσταση της οικονομίας, έχουν οριστεί δύο διαστάσεις που διερευνώνται (αν και όχι πάντα μαζί). Αυτές είναι η αναδρομική/προοπτική (retrospective/perspective) (Downs, 1965· Key και Cummings, 1966) οικονομική ψήφος, και η εθνική/ατομική (sociotropic/egocentric) (Kiewiet, 1983) οικονομική ψήφος. Η πρώτη αφορά την αντίληψη που έχουν οι πολίτες για την παρελθοντική ή μελλοντική κατάσταση της οικονομίας, ενώ η δεύτερη αφορά την αντίληψή τους για την οικονομία είτε σε εθνική διάσταση είτε αναφορικά με την ατομική τους οικονομική κατάσταση. Αυτά τα δύο δίπολα δημιουργούν με τη σειρά τους τέσσερα δίπολα όταν συνδυαστούν μεταξύ τους: αναδρομική-εθνική και αναδρομική-ατομική οικονομική ψήφος από τη μία, και προοπτική-εθνική και προοπτική-ατομική οικονομική ψήφος από την άλλη. Στη συγκεκριμένη εργασία η κάθε μεταβλητή οικονομικής ψήφου που θα χρησιμοποιηθεί μετρά ένα από αυτά τα τέσσερα τελευταία δίπολα. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στην υπάρχουσα βιβλιογραφία φαίνεται ότι σε γενικές γραμμές η αναδρομική οικονομική ψήφος έχει ισχυρότερη επίδραση από την προοπτική (Kinder και Kiewiet, 1979· Lewis-Beck και Paldam, 2000). Επίσης, η εθνική οικονομική ψήφος φαίνεται να έχει μεγαλύτερη επίδραση από την ατομική (Lewis-Beck και Paldam, 2000), αν και υπάρχουν ορισμένες χώρες που αποτελούν εξαιρέσεις, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο (Sanders, 1999).

1.2. *Ερευνητικό Ερώτημα 2: Στις εκλογές της κρίσης στην Ελλάδα (Ιούνιος 2012-Σεπτέμβριος 2015) η οικονομική ψήφος ερμηνεύει καλύτερα την ψήφο υπέρ της κυβέρνησης ή της αντιπολίτευσης σε σύγκριση με άλλες πολιτικές ή κοινωνικές διαίρεσεις;*

Η οικονομική ψήφος συνήθως μετράται από κοινού με άλλους σημαντικούς παράγοντες που έχουν επίδραση στην ψήφο, όπως η ιδεολογία, η κοινωνικοοικονομική τάξη κ.ά. (Alvarez και Nagler, 1995, 1998· Freire και Lobo, 2005· Stegmaier και Lewis-Beck, 2007· Vasilopoulos και Vernardakis, 2011· Nezi, 2012· Nezi και Katsanidou, 2014), προκειμένου να διαφανεί αν η επίδραση της οικονομίας έχει μεγαλύτερη ερμηνευτική ισχύ από άλλες ισχυρές κοινωνικές και πολιτικές μεταβλητές. Δεν πρέπει άλλωστε να ξεχνάμε ότι η σταδιακή αύξηση των μελετών που αφορούν την οικονομική ψήφο εντάσσεται και σε μια εποχή όπου σημειώνεται αποδυνάμωση πολύ σημαντικών παραγόντων ερμηνείας της ψήφου, όπως οι διάφοροι κοινωνικοδημογραφικοί παράγοντες (π.χ. κοινωνική τάξη, θρησκεία), η κομματική ταύτιση, οι διαιρετικές τομές κ.λπ. (Franklin, Mackie και Valen, 2009), και ταυτόχρονα παρατηρείται άνοδος πολλών θεμάτων πολιτικής ως προσδιοριστικών παραγόντων της ψήφου. Αυτό έχει ως συνέπεια την ανάγκη εξέτασης πολλών νέων παραμέτρων για την αποτελεσματικότερη ερμηνεία της εκλογικής συμπεριφοράς. Το φαινόμενο αυτό έχει ονομαστεί στην βιβλιογραφία θεματική ψήφος (Dalton, 2002) και η οικονομία είναι ένα από τα πολλά προς μελέτη θέματα.

Έτσι, για παράδειγμα στις ΗΠΑ το πιο συνηθισμένο μοντέλο μελέτης της οικονομικής ψήφου είναι το ακόλουθο: Ψήφος = οικονομία + άλλα θέματα + κομματική ταύτιση + κοινωνικοοικονομική θέση (Alvarez και Nagler, 1995, 1998· Stegmaier και Lewis-Beck, 2007). Αντίστοιχα, στη Γαλλία το πιο συνηθισμένο είναι το ακόλουθο: Ψήφος = Κοινωνική Τάξη + Θρησκεία + Ιδεολογία + Οικονομία (Stegmaier and Lewis-Beck, 2007). Στην Ελλάδα θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι το ακόλουθο: Ψήφος = Οικονομία + Μεταβλητές Κοινωνικοοικονομικής Τάξης + Ιδεολογία + Κομματική Ταύτιση + Κοινωνικοδημογραφικές Μεταβλητές (Freire και Lobo, 2005· Nezi, 2012· Nezi και Katsanidou, 2014· Vasilopoulos και Vernardakis, 2011).

Όπως έχουν επισημάνει οι Lane και Ersson (Τεπέρογλου, 2015), στην ελληνική περίπτωση διαχρονικά δεν υπάρχουν κοινωνικοοικονομικές διαιρέσεις ικανές να ερμηνεύσουν την εκλογική συμπεριφορά. Άλλες μελέτες έχουν επιβεβαιώσει αυτό το πόρισμα τονίζοντας περαιτέρω ότι οι διαιρέσεις που επικρατούν είναι κυρίως πολιτικές (Τεπέρογλου, 2015) και όχι κοινωνικές (Freire και Lobo, 2005· Nezi, 2012· Vasilopoulos και Vernardakis, 2011)¹. Δηλαδή, παράγοντες όπως η ιδεολογική αυτοτοποθέτηση των πολιτών στον άξονα Αριστερά-Δεξιά φαίνεται ότι έχουν μεγαλύτερη ερμηνευτική ισχύ όσον αφορά το εκλογικό αποτέλεσμα σε σχέση με παράγοντες όπως η κοινωνικοοικονομική τάξη, η θρησκεία κ.λπ., αλλά και σε σχέση με την οικονομική ψήφο. Έχει ενδιαφέρον να δούμε αν αυτή η δυναμική αλλάζει στην περίοδο της βαθιάς οικονομικής κρίσης που βίωσε η Ελλάδα.

¹ Για μια αναλυτικότερη επισκόπηση της βιβλιογραφίας περί διαιρετικών τομών στην Ελλάδα βλ. Πιερίδης, 2021.

1.3. Ερευνητικό Ερώτημα 3: Η οικονομική ψήφος εκφράστηκε ως ένα θέμα ισχύος ή ως ένα θέμα θέσης;

Όπως θα δείξω παρακάτω, στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 συγκεκριμένα, η οικονομική ψήφος βρέθηκε μεν στατιστικά σημαντική, αλλά η ιδεολογία φάνηκε να παίζει μεγαλύτερο ρόλο στην ερμηνεία της ψήφου από αυτήν αλλά και από την κοινωνικοοικονομική τάξη. Οπότε αποφάσισα να χρησιμοποιήσω το θεωρητικό «οπλοστάσιο» της θεματικής ψήφου για να ερμηνεύσω αυτό το φαινόμενο. Έχει επισημανθεί (Lewis-Beck και Lobo, 2017· Nezi και Katsanidou, 2014) ότι σε περιόδους κρίσης έχει ενδιαφέρον να εξεταστεί η οικονομική ψήφος και ως θέμα θέσης (position issue) και όχι μόνο ως θέμα ισχύος (valence issue), δηλαδή ως ένα θέμα πάνω στο οποίο οι πολίτες έχουν διαφορετικές απόψεις και όχι ως ένα θέμα στο οποίο κρίνουν με βάση κάποια αντικειμενικά κριτήρια αν η παρούσα κυβέρνηση πέτυχε ή απέτυχε στη διαχείριση της οικονομίας. Υπόθεσή μου είναι ότι η οικονομική ψήφος, όταν τεθεί ως θέμα θέσης, αποκτά μεγαλύτερη εξηγητική ισχύ σχετικά με τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015.

2. ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για την απάντηση του πρώτου και του δεύτερου ερωτήματος χρησιμοποίησα δεδομένα από τις εθνικές μετεκλογικές έρευνες του ELNES² για τις εκλογές του Ιουνίου 2012, τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 και τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015. Για το τρίτο ερώτημα χρησιμοποίησα δεδομένα από τον ηλεκτρονικό σύμβουλο ψήφου Choose4Greece³ για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, οι μεταβλητές που χρησιμοποίησα για κάθε εκλογική αναμέτρηση ήταν μεταβλητές της αντίληψης των ψηφοφόρων για την κατάσταση της οικονομίας, κάθε μία από τις οποίες μετρούσε ένα από τα τέσσερα δίπολα που ανέφερα παραπάνω. Στα δεδομένα της έρευνας για τις εκλογές του Ιουνίου 2012 ήταν διαθέσιμες και οι τέσσερις μεταβλητές. Στα δεδομένα της έρευνας για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 ήταν διαθέσιμες δύο από τις τέσσερις μεταβλητές (εθνική-αναδρομική και ατομική-προοπτική οικονομική ψήφος) και μία μεταβλητή (εθνική-αναδρομική οικονομική ψήφος) ήταν διαθέσιμη στα δεδομένα της έρευνας για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους.

Η ανάλυση έγινε με την εφαρμογή του κριτηρίου χ^2 για ανεξαρτησία μεταξύ κάθε μίας μεταβλητής της οικονομικής ψήφου που ανέφερα παραπάνω και μιας διχοτομικής μεταβλητής η οποία μετράει την πραγματική ψήφο των ερευνώμενων

2 <https://www.elnes.gr>

3 <https://data.gesis.org/sharing/#!Detail/10.7802/1758>

και παίρνει μία τιμή για το κόμμα της κυβέρνησης και μία για το κόμμα της αντιπολίτευσης. Επίσης, χρησιμοποίησα και τον συντελεστή Cramer's V, για να δείξω με μεγαλύτερη ακρίβεια την ένταση της εξάρτησης μεταξύ των μεταβλητών.

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, χρησιμοποίησα σε όλες τις εκλογές που εξετάζω σε αυτό το άρθρο τη μέθοδο της δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης⁴. Χρησιμοποίησα για όλες τις αναμετρήσεις ως μεταβλητή κριτήριο την ψήφο στην κυβέρνηση ή στην αντιπολίτευση και τρεις προσδιοριστικές μεταβλητές: έναν δείκτη της αντίληψης για την κατάσταση της οικονομίας⁵, τη μεταβλητή της ιδεολογικής αυτοτοποθέτησης στον άξονα Αριστερά-Δεξιά, και έναν δείκτη της κοινωνικοοικονομικής τάξης τον οποίο κατασκεύασα βγάζοντας έναν απλό μέσο όρο δύο ιεραρχικών μεταβλητών (εισόδημα και εκπαιδευτικό επίπεδο) σε κάθε εκλογική αναμέτρηση. Ο τελευταίος δείκτης κατασκευάστηκε, βέβαια, αφού πρώτα κανονικοποίησα τις μεταβλητές του εισοδήματος και του εκπαιδευτικού επιπέδου για να πάρουν τιμές από 0 έως 1. Έτσι, ο νέος δείκτης είχε τιμές από 0 (Πολύ Χαμηλή Κοινωνικοοικονομική Τάξη) έως 1 (Πολύ Υψηλή Κοινωνικοοικονομική Τάξη).

Τέλος, όσον αφορά το τρίτο ερώτημα, χρησιμοποίησα, όπως προαναφέρθηκε, τα δεδομένα της εφαρμογής Choose4Greece⁶ για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015. Αρχικά, πριν προχωρήσω σε οποιαδήποτε ανάλυση, προκειμένου να αναβαθμίσω την ποιότητά τους αποφάσισα να τα εκκαθαρίσω από ορισμένα στοιχεία: όσους έκαναν λιγότερο από 120 δευτερόλεπτα να ολοκληρώσουν συνολικά και τις 30 θεματικές ερωτήσεις, όσους έκαναν λιγότερο από 2 και λιγότερο από 3 δευτερόλεπτα για να ολοκληρώσουν οποιαδήποτε από τις 30 θεματικές ερωτήσεις, όσους είχαν περισσότερες από 15 συνεχόμενες ίδιες απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις και όσους είχαν έστω και μία απάντηση «no opinion» σε αυτές τις ερωτήσεις (Nezi και Katsanidou, 2014).

4 Σε όλα τα μοντέλα δυαδικής λογιστικής παλινδρόμησης που έχω χρησιμοποιήσει, πραγματοποίησα πριν την κατασκευή τους το Box-Tidwell Test για γραμμικότητα, καθώς έχω εισάγει μεταβλητές σε όλα τα μοντέλα που είναι ποσοτικές.

5 Για τις εκλογές του Ιουνίου 2012 και του Ιανουαρίου 2015, όπου τα δεδομένα περιείχαν παραπάνω από μία μεταβλητή οικονομικής ψήφου, κατασκεύασα έναν δείκτη που εμπεριείχε όλες αυτές τις μεταβλητές και τον ονόμασα Δείκτη Αντίληψης για την Κατάσταση της Οικονομίας, με τιμές από 0 (Πολύ Καλύτερα) έως 1 (Πολύ Χειρότερα) για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 και 1 (Πολύ Καλύτερα) έως 5 (Πολύ Χειρότερα) για τις εκλογές του Ιουνίου 2012. Συγκεκριμένα, στα δεδομένα των εκλογών του 2012, όπου υπήρχαν τέσσερις μεταβλητές, πραγματοποίησα πρώτα παραγοντική ανάλυση σε αυτές, βγάζοντας έναν παράγοντα. Στη συνέχεια έλεγξα την εσωτερική τους συνέπεια κάνοντας ανάλυση αξιοπιστίας και υπολογίζοντας τον συντελεστή Cronbach's α . Έπειτα, κατασκεύασα έναν δείκτη στάσης για την οικονομία βγάζοντας έναν απλό μέσο όρο των τεσσάρων μεταβλητών. Στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 ακολούθησα ακριβώς την ίδια διαδικασία, αλλά χωρίς παραγοντική ανάλυση και ανάλυση αξιοπιστίας, καθώς υπήρχαν μόνο δύο μεταβλητές οικονομικής ψήφου. Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 υπήρχε μόνο μία μεταβλητή οικονομικής ψήφου, οπότε δεν κατασκεύασα δείκτη.

6 Πρέπει να σημειωθεί ότι τα συγκεκριμένα δεδομένα ενδέχεται να είναι μεροληπτικά ως ένα βαθμό γιατί το δείγμα είναι αυτοεπιλεγόμενο και όχι τυχαίο, οπότε τα αποτελέσματα της οποιας ανάλυσής τους, παρότι μπορεί ενδεχομένως να φανούν χρήσιμα και να υποδείξουν ορισμένες τάσεις, θα πρέπει να ερμηνεύονται επιφυλακτικά.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήσα ήταν και εδώ δυαδική λογιστική παλινδρόμηση με μεταβλητή κριτήριο την πρόθεση ψήφου (όχι την προηγούμενη ψήφο, καθώς η ηλεκτρονική εφαρμογή χρησιμοποιείται πριν τις εκλογές) στην κυβέρνηση ή στην αντιπολίτευση και προβλεπτικές μεταβλητές ακριβώς τις ίδιες με αυτές που χρησιμοποιήσα και στα μοντέλα παλινδρόμησης του δεύτερου ερωτήματος προκειμένου τα αποτελέσματα να είναι όσο το δυνατόν πιο συγκρίσιμα. Η μόνη διαφορά είναι ότι πρόσθεσα δύο επιπλέον δείκτες που κατασκεύασα: έναν δείκτη των αριστερών και έναν των δεξιών απόψεων για την οικονομία με ονόματα «Αριστερές Απόψεις για την Οικονομία» και «Δεξιές Απόψεις για την Οικονομία» αντίστοιχα. Στην κάθε μία κατηγορία έβαλα μεταβλητές (ιεραρχικές, μετρημένες με τον ίδιο τρόπο) στις οποίες όσο προχωρά κανείς από το 1 έως το 5 («Συμφωνώ απόλυτα – Διαφωνώ απόλυτα») κατατάσσεται ως αριστερός και δεξιός αντίστοιχα, ανάλογα με το είδος της ερώτησης. Οι ερωτήσεις χωρίστηκαν σε αριστερές και δεξιές με βάση το εγχειρίδιο που συνόδευε τα δεδομένα του Choose4Greece. Έκανα μια παραγοντική ανάλυση σε όλες τις μεταβλητές μαζί (βγάζοντας έναν παράγοντα⁷) και έπειτα ανάλυση αξιοπιστίας σε κάθε μία ομάδα μεταβλητών ξεχωριστά (Αριστερές και Δεξιές απόψεις) με υπολογισμό του συντελεστή Cronbach's α για να ελέγξω την εσωτερική συνέπεια σε κάθε μία από αυτές. Έπειτα έφτιαξα τους δύο δείκτες με τον απλό μέσο όρο των αντίστοιχων μεταβλητών.

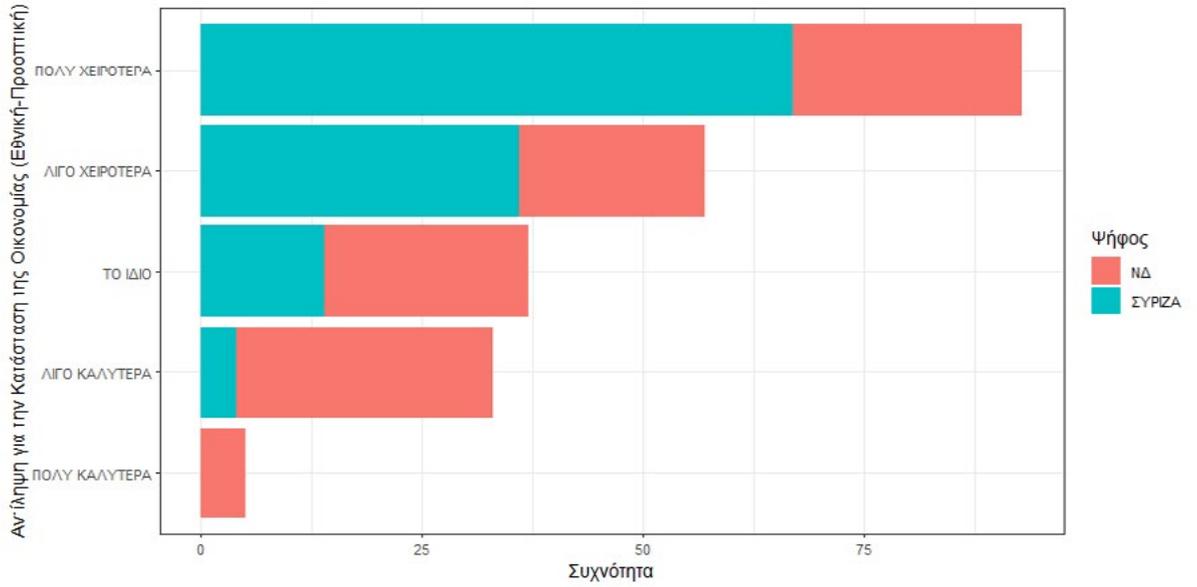
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

3.1. Ερευνητικό Ερώτημα 1

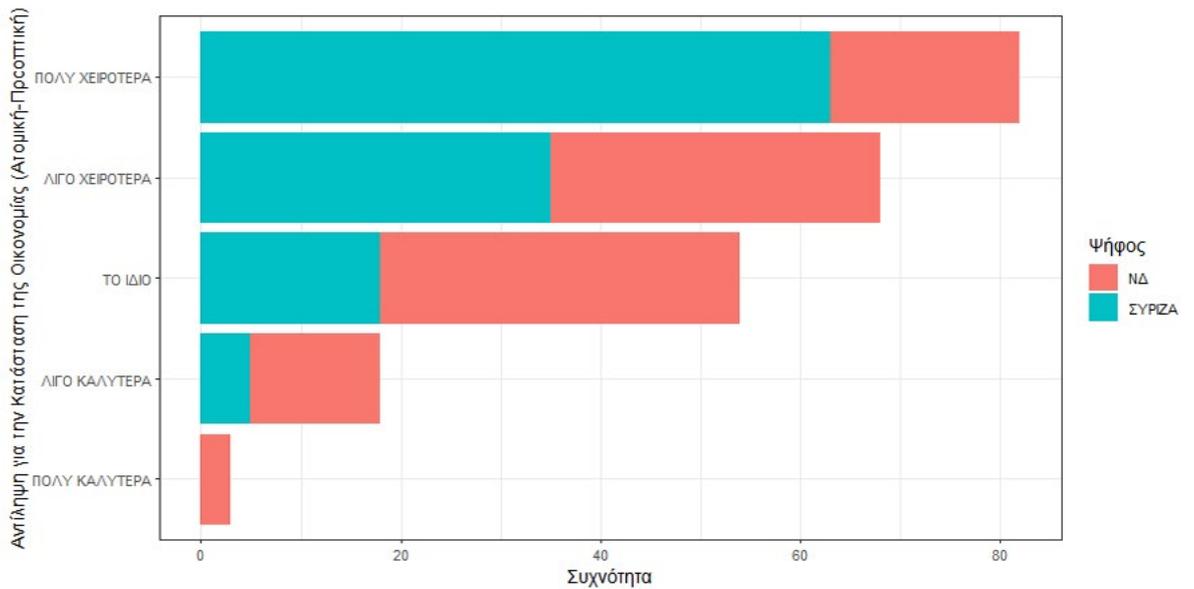
Στις εκλογές του Ιουνίου 2012 το κριτήριο χ^2 της μεταβλητής της ψήφου (κυβέρνηση-αντιπολίτευση) σε σχέση με την εθνική-αναδρομική [$\chi^2(4)=28,140$, $p<0,001$ | $\varphi_c=0,354$], την ατομική-αναδρομική [$\chi^2(4)=15,579$, $p<0,01$ | $\varphi_c=0,265$], την εθνική-προοπτική [$\chi^2(4)=47,136$, $p<0,001$ | $\varphi_c=0,458$] και την ατομική-προοπτική [$\chi^2(4)=35,140$, $p<0,001$ | $\varphi_c=0,395$] οικονομική ψήφο, αποδεικνύεται στατιστικά σημαντικό σε όλες τις περιπτώσεις. Συνεπώς, όλες οι μεταβλητές της οικονομικής ψήφου φαίνεται ότι δεν είναι ανεξάρτητες με τη μεταβλητή της ψήφου. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τον συντελεστή Cramer's V (και σύμφωνα με τα Γραφήματα 1 και 2), φαίνεται ότι αυτές που έχουν μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση με την ψήφο είναι η εθνική-προοπτική και η ατομική-προοπτική.

7 Με βάση $\text{eigenvalue}=1$. Για τον πρώτο άξονα έχουμε $\text{eigenvalue}>1$ και για τους άλλους $\text{eigenvalue}<1$, με ταυτόχρονη απότομη πτώση της καμπύλης στο αντίστοιχο scree plot. Η συνολική διακύμανση μεταξύ των αξόνων που ο συγκεκριμένος άξονας εξηγεί είναι 49%. Βάσει των μεταβλητών που τον συναποτελούν μπορεί να ονομαστεί ως οικονομικός άξονας. Ο στόχος ήταν να αποδειχθεί ότι όλες οι οικονομικές μεταβλητές συναποτελούν, κυρίως, έναν άξονα, αυτόν της οικονομίας, αλλά και ότι με βάση τα loadings έχουμε όντως διαφοροποίηση μεταξύ αριστερών και δεξιών απόψεων για την οικονομία. Βλ. Παράρτημα (Πίνακας 7).

Γράφημα 1: Αντίληψη για την κατάσταση της οικονομίας (Εθνική-Προοπτική) και Ψήφος (Εκλογές Ιουνίου 2012).

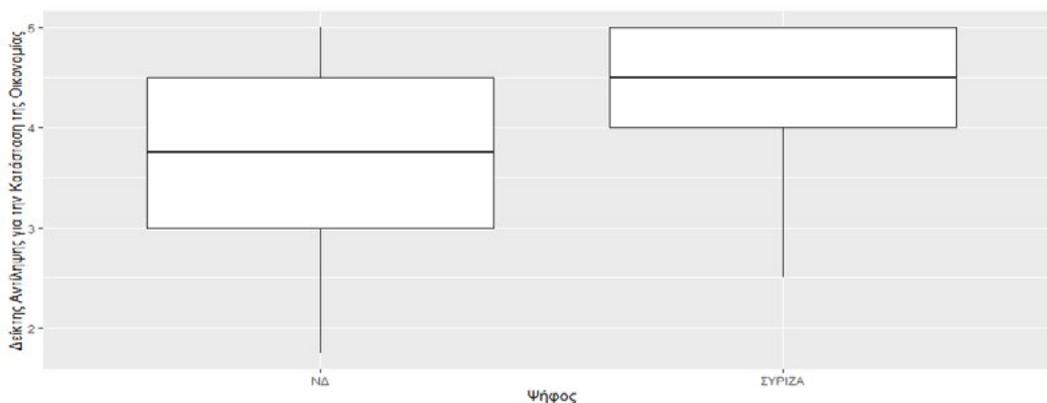
Γράφημα 2: Αντίληψη για την κατάσταση της οικονομίας (Ατομική-Προοπτική) και Ψήφος (Εκλογές Ιουνίου 2012).

Έτσι, η Ελλάδα των εκλογών του Ιουνίου 2012 φαίνεται ότι αποτελεί εξαίρεση στον κανόνα που υπάρχει στη βιβλιογραφία της οικονομικής ψήφου σχετικά με το ότι οι αναδρομικές αξιολογήσεις έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα από τις προοπτικές. Ταυτόχρονα, όμως, η Ελλάδα σε αυτές τις εκλογές επιβεβαιώνει τον κανόνα που θέλει οι εθνικές αξιολογήσεις να είναι πιο ισχυρές από τις ατομικές (Lewis-Beck και Paldam, 2000), καθώς, όπως φαίνεται και από τους συντελεστές Cramer's V για κάθε μία σχέση, οι ατομικές αξιολογήσεις είναι λιγότερο ισχυρές σε σχέση με τις εθνικές σε αυτές τις εκλογές (είτε είναι αναδρομικές είτε είναι προοπτικές).

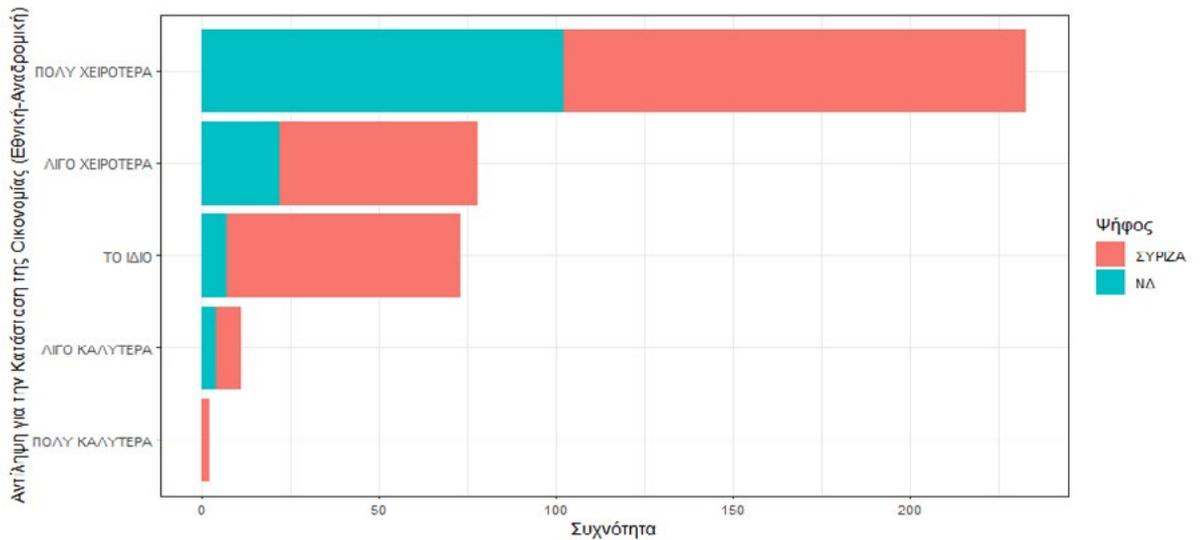
Σύμφωνα με το Γράφημα 3, από τις διαφορές στις διαμέσους των θηκογραμμάτων, βλέπουμε ότι οι ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ έχουν υψηλότερα «σκορ» από τους ψηφοφόρους της ΝΔ – δηλαδή οι πρώτοι πιστεύουν περισσότερο από τους δεύτερους ότι η οικονομική κατάσταση έχει χειροτερεύσει.

Γράφημα 3: Δείκτης Αντίληψης για την Κατάσταση της Οικονομίας και Ψήφος (Εκλογές Ιουνίου 2012).

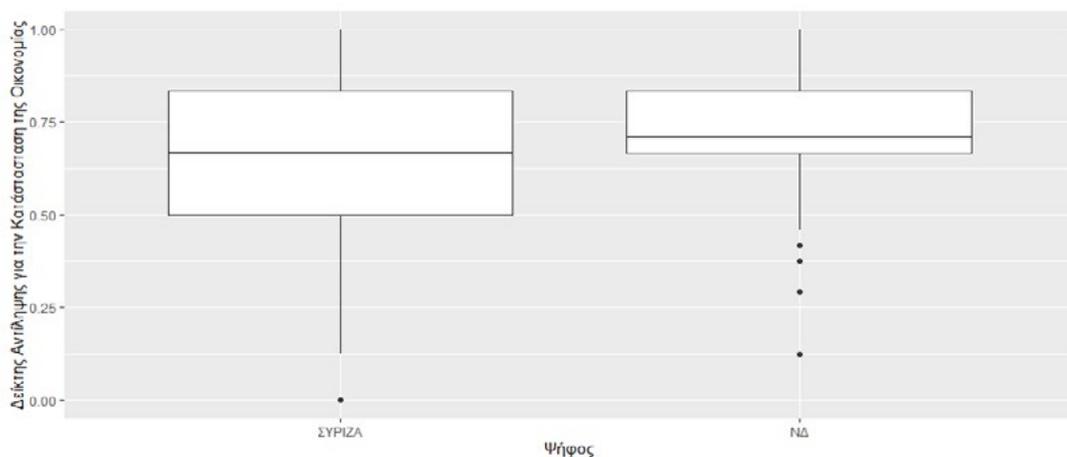
Στις εκλογές του Γενάρη 2015, από τις δύο μεταβλητές της οικονομικής ψήφου που είναι διαθέσιμες, δηλαδή την εθνική-αναδρομική [$\chi^2(4)=31,533$, $p<0,001$ | $\phi_c=0,282$] και την ατομική-προοπτική [$\chi^2(3)=4,351$, $p=0,226$], φαίνεται ότι μόνο η εθνική-αναδρομική δεν είναι ανεξάρτητη με την ψήφο, αν και το μέγεθος της εξάρτησης είναι σχετικά μικρό ($\phi_c=0,282$). Στο Γράφημα 4 η σχέση αυτή αναπαρίσταται πιο λεπτομερώς. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να διερευνήσουν και τις δύο άλλες παραμέτρους της οικονομικής ψήφου σε αυτές τις εκλογές (εθνική-προοπτική και ατομική-αναδρομική).

Γράφημα 4: Αντίληψη για την Κατάσταση της Οικονομίας (Εθνική-Αναδρομική) και ψήφος (Εκλογές Ιανουαρίου 2015).

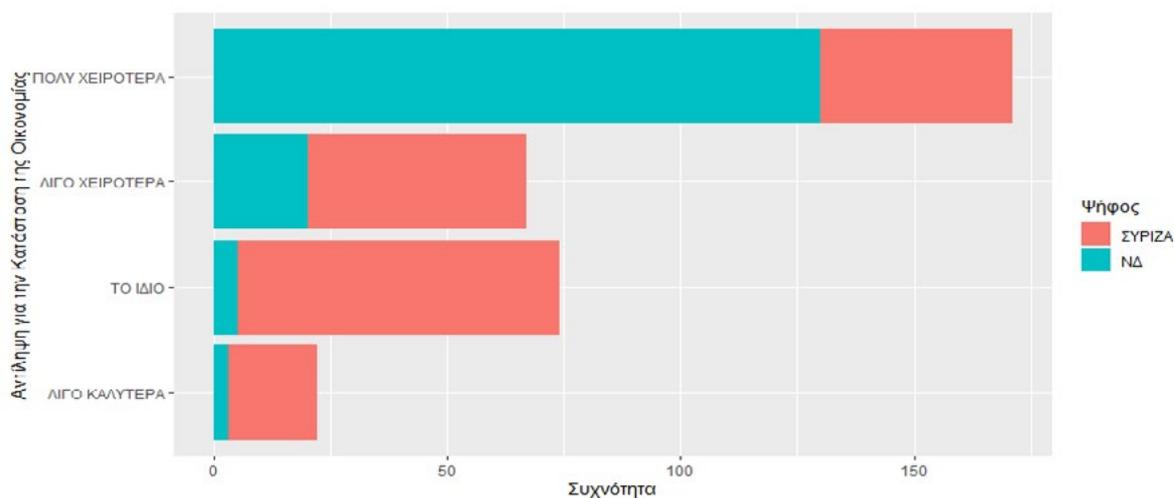
Σύμφωνα με το Γράφημα 5, από τα θηκογράμματα βλέπουμε ότι η διάμεσος των ψηφοφόρων της ΝΔ είναι ελάχιστα υψηλότερη αριθμητικά αυτών του ΣΥΡΙΖΑ, γεγονός που δείχνει ότι στη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση, παρά το γεγονός ότι οι πρώτοι έτειναν να βλέπουν την οικονομική κατάσταση να επιδεινώνεται λίγο περισσότερο συγκριτικά με τους δεύτερους, σε γενικές γραμμές η οικονομική ψήφος δεν αποτέλεσε τόσο ισχυρό παράγοντα επίδρασης στην απόφαση για υπερψήφιση του ενός ή του άλλου κόμματος.

Γράφημα 5: Δείκτης Αντίληψης για την Κατάσταση της Οικονομίας και Ψήφος (Εκλογές Ιανουαρίου 2015).

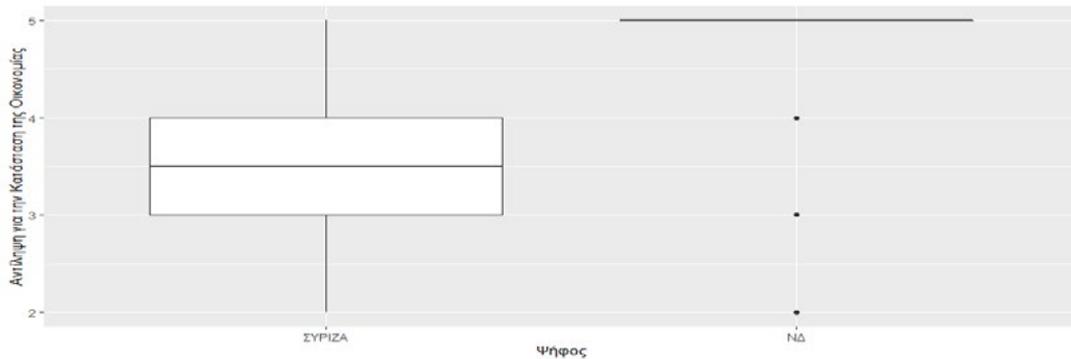
Τέλος, στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 η μία μεταβλητή για την οικονομική ψήφο που είναι διαθέσιμη, η εθνική-αναδρομική, φαίνεται ότι δεν είναι ανεξάρτητη με τη μεταβλητή της ψήφου, και μάλιστα η ένταση της εξάρτησής τους είναι σχετικά μεγάλη [$\chi^2(3)=123,579$, $p<0,001$ | $\varphi_c=0,608$]. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση η αντίληψη για την κατάσταση της οικονομίας φαίνεται να έχει τη μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση με την ψήφο από όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις που αναλύονται στο παρόν άρθρο. Αυτό φαίνεται πιο λεπτομερώς και στο Γράφημα 6.

Γράφημα 6: Αντίληψη για την Κατάσταση της Οικονομίας (Εθνική-Αναδρομική) και Ψήφος (Εκλογές Σεπτεμβρίου 2015).

Κυρίως, όμως, γίνεται περισσότερο εμφανής στο Γράφημα 7, όπου, όπως φαίνεται στο θηκόγραμμα που απεικονίζει τους ψηφοφόρους της ΝΔ, το 50% των τιμών της κατανομής των ψηφοφόρων βρίσκεται πολύ ψηλά, στις τελευταίες τιμές της μεταβλητής της οικονομικής ψήφου, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατόν καν να δημιουργηθεί το κουτί του θηκογράμματος, ενώ παράλληλα η διάμεσος βρίσκεται στην τιμή 5, την ανώτατη τιμή της μεταβλητής. Ταυτόχρονα, η διάφορα των δύο διαμέσων είναι αρκετά μεγάλη. Άρα θα μπορούσαμε ίσως να πούμε ότι η αντίληψη των ψηφοφόρων για την κατάσταση της οικονομίας στη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση λειτούργησε κυρίως ως τιμωρία των ψηφοφόρων της ΝΔ προς τον ΣΥΡΙΖΑ για την αποτυχημένη κατά την αντίληψή τους οικονομική διαχείριση του κράτους στο παρελθόν, δεδομένου ότι η μεταβλητή της οικονομικής ψήφου που μελετήθηκε ήταν η εθνική-αναδρομική. Βέβαια, και σε αυτή την περίπτωση θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθούν και οι άλλες παράμετροι της οικονομικής ψήφου σε μελλοντικές έρευνες.

Γράφημα 7: Αντίληψη για την Κατάσταση της Οικονομίας (Εθνική-Αναδρομική) και Ψήφος (Εκλογές Σεπτεμβρίου 2015).

3.2. Ερευνητικό Ερώτημα 2

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, το μοντέλο παλινδρόμησης των εκλογών του Ιουνίου 2012 βρέθηκε στατιστικά σημαντικό [$\chi^2(3)=134,710$, $p<0,001$], εξηγεί το 60% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής της ψήφου με τιμές 0 (ΝΔ) και 1 (ΣΥΡΙΖΑ) και προβλέπει σωστά το 82,7% των περιπτώσεων. Σύμφωνα με τον Πίνακα 1, όλες οι μεταβλητές είναι στατιστικά σημαντικές, εκτός από τη μεταβλητή της κοινωνικοοικονομικής τάξης. Τη μεγαλύτερη ερμηνευτική ισχύ για την ψήφο υπέρ της αντιπολίτευσης (ΣΥΡΙΖΑ) έχει η οικονομική ψήφος (αύξηση πιθανότητας υπερψήφησης της κυβέρνησης, για αύξηση μίας μονάδας, κατά 173%). Ταυτόχρονα, η ιδεολογία είχε αρκετά μικρότερη ερμηνευτική ισχύ (μείωση πιθανότητας υπερψήφησης της αντιπολίτευσης, για αύξηση μίας μονάδας, κατά 53%).

Πίνακας 1: Λογιστική Παλινδρόμηση για τις Πιθανότητες Υπερψήφισης της Αντιπολίτευσης (Εκλογές Ιουνίου 2012)

Μεταβλητές	b	SEb	Odds Ratio
Δείκτης Αντίληψης για την Κατάσταση της Οικονομίας	1,006***	0,250	2,734
Δείκτης Κοινωνικοοικονομικής Τάξης	1,642	0,881	5,164
Ιδεολογία	-0,764***	0,117	0,466
Constant	-0,311	1,336	0,733
Nagelkerke R ²	0,60		
N	225		

*p<0,05
**p<0,01
***p<0,001

Όσον αφορά τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015, το μοντέλο παλινδρόμησης είναι στατιστικά σημαντικό [$\chi^2(3)=217,389$, $p<0,001$], εξηγεί το 58% της διακύμανσης της μεταβλητής της ψήφου, με τιμές 0 (ΣΥΡΙΖΑ) και 1 (ΝΔ), και προβλέπει σωστά το 85,4% των περιπτώσεων. Σύμφωνα με τον Πίνακα 2, σε αυτές τις εκλογές η μόνη μεταβλητή που βρέθηκε στατιστικά σημαντική είναι η μεταβλητή της ιδεολογίας (και με το αναμενόμενο πρόσημο).

Πίνακας 2: Λογιστική Παλινδρόμηση για τις Πιθανότητες Υπερψήφισης της Αντιπολίτευσης (Εκλογές Ιανουαρίου 2015)

Μεταβλητές	b	SEb	Odds Ratio
Δείκτης Αντίληψης για την Κατάσταση της Οικονομίας	1,405	0,774	4,077
Δείκτης Κοινωνικοοικονομικής Τάξης	1,034	0,730	2,812
Ιδεολογία	1,006***	0,104	2,736
Constant	-8,140	0,925	<0,001
Nagelkerke R ²	0,58		
N	397		

*p<0,05
**p<0,01
***p<0,001

Τέλος, όσον αφορά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, το μοντέλο παλινδρόμησης βρέθηκε στατιστικά σημαντικό [$\chi^2(3)=275,902$, $p<0,001$], εξηγεί το 75% της διακύμανσης της μεταβλητής της ψήφου, με τιμές 0 (ΣΥΡΙΖΑ) και 1 (ΝΔ), και προβλέπει σωστά το 88,6% των περιπτώσεων. Σύμφωνα με τον Πίνακα 3, όλες οι μεταβλητές βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές. Τον μεγαλύτερο ρόλο φαίνεται να παίζει η μεταβλητή της κοινωνικοοικονομικής τάξης (αύξηση πιθανότητας υπερψήφησης της αντιπολίτευσης κατά 1.116%, για μία μοναδιαία αύξηση), έπειτα η οικονομική ψήφος (αύξηση πιθανότητας κατά 241%, για μία μοναδιαία αύξηση), και τελευταία η ιδεολογία (αύξηση πιθανότητας κατά 237%, για μία μοναδιαία αύξηση). Το ενδιαφέρον με τη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση είναι ότι είναι η μοναδική όπου η κοινωνικοοικονομική τάξη βρέθηκε στατιστικά σημαντική σε σύγκριση με τις προηγούμενες δύο αναμετρήσεις, και δη με πολύ ισχυρή προβλεπτική ικανότητα.

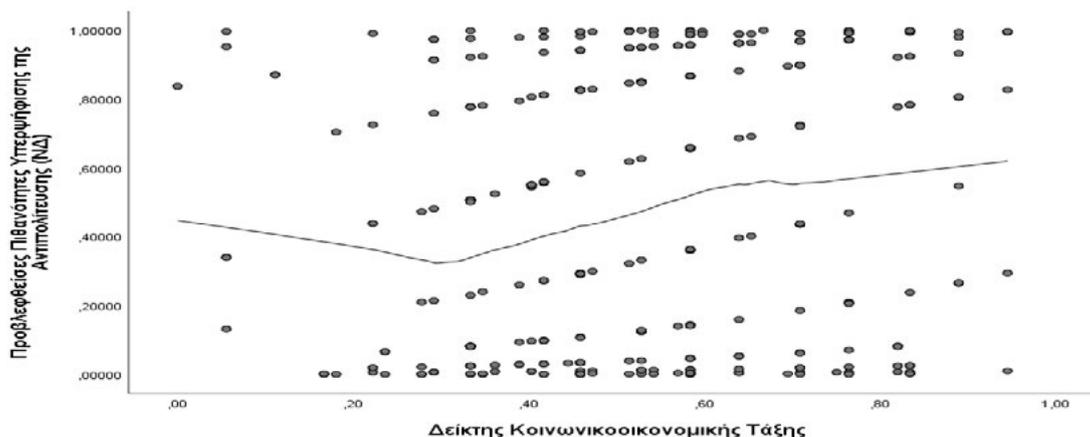
Πίνακας 3: Λογιστική Παλινδρόμηση για τις Πιθανότητες Υπερψήφησης της Αντιπολίτευσης (Εκλογές Σεπτεμβρίου 2015)

Μεταβλητές	b	SEb	Odds Ratio
Αντίληψη για την Κατάσταση της Οικονομίας	1,227***	0,248	3,412
Δείκτης Κοινωνικοοικονομικής Τάξης	2,498*	0,993	12,156
Ιδεολογία	1,215***	0,152	3,371
Constant	-14,231***	1,729	<0,001
Nagelkerke R ²	0,75		
N	334		

* $p<0,05$
** $p<0,01$
*** $p<0,001$

Έχει ενδιαφέρον να διερευνηθεί κατά πόσο αυξάνονται οι πιθανότητες υπερψήφησης της αντιπολίτευσης (ΝΔ) μεταξύ των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών τάξεων, όπως αυτές μετρώνται στον Δείκτη Κοινωνικοοικονομικής Τάξης. Σύμφωνα με το Διάγραμμα Διασποράς που ακολουθεί (Διάγραμμα 1), όπου εφαρμόζεται το μη-παραμετρικό κριτήριο της τοπικής παλινδρόμησης, φαίνεται ότι η ανοδική πορεία της γραμμής παλινδρόμησης ξεκινά περίπου από την τιμή 0,30 του Δείκτη, εφόσον προηγουμένως έχει ακολουθήσει μία καθοδική πορεία.

Διάγραμμα 1: Προβλεφθείσες Πιθανότητες Υπερψήφησης της Αντιπολίτευσης (ΝΔ) και Δείκτης Κοινωνικοοικονομικής Τάξης (Εκλογές Σεπτεμβρίου 2015).

Το γεγονός αυτό υποδηλώνει –εφόσον λάβουμε, βεβαίως, υπόψη τους περιορισμούς ενός μη παραμετρικού κριτηρίου και το γεγονός ότι οι προβλεφθείσες τιμές δεν είναι όλες σωστές (88,6%)– ότι στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 η ψήφος στην αντιπολίτευση (ΝΔ) προήλθε σε μεγάλο βαθμό από τις μεσαίες και ανώτερες κοινωνικές τάξεις και λιγότερο από τις χαμηλές.

3.3. Ερευνητικό Ερώτημα 3

Όπως είδαμε, στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 η οικονομική ψήφος (όπως και η κοινωνικοοικονομική τάξη) δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με τον Πίνακα 4, όταν η οικονομική ψήφος μπει στην εξίσωση υπό τη μορφή δεικτών που δείχνουν τις στάσεις των ψηφοφόρων για διάφορα οικονομικά ζητήματα τοποθετημένα στον οικονομικό άξονα (ακραίος κρατισμός – ακραία ελεύθερη αγορά), τότε αποκτά στατιστική σημαντικότητα, αλλά και ισχυρή προβλεπτική ικανότητα⁸.

⁸ Πρέπει να σημειωθεί ότι η μεταβλητή της οικονομικής ψήφου που χρησιμοποιήθηκε για αυτό το μοντέλο είναι η εθνική-προοπτική. Θα ήταν πιο σωστό να χρησιμοποιηθεί η εθνική-αναδρομική και η ατομική-προοπτική ως ενιαίος Δείκτης, ώστε το μοντέλο παλινδρόμησης που δημιουργήσα να είναι απόλυτα συγκρίσιμο με το αντίστοιχο που δημιουργήσα με τα δεδομένα από τον ELNES. Ωστόσο, στα δεδομένα του Choose4Greece η μόνη διαθέσιμη μεταβλητή ήταν η εθνική-προοπτική, οπότε αναγκαστικά χρησιμοποιήθηκε μόνο αυτή.

Πίνακας 4: Λογιστική Παλινδρόμηση για τις πιθανότητες Υπερψήφησης της Αντιπολίτευσης (Εκλογές Ιανουαρίου 2015)⁹

Μεταβλητές	b	SEb	Odds Ratio
Αντίληψη για την Κατάσταση της Οικονομίας	-0,046	0,124	0,955
Αριστερές Στάσεις για την Οικονομία	1,553***	0,210	4,724
Δεξιές Στάσεις για την Οικονομία ¹⁰	-1,736***	0,230	0,176
Δείκτης Κοινωνικοοικονομικής Τάξης	-1,035	0,761	0,355
Ιδεολογία	-0,830***	0,084	0,436
Constant	6,070***	1,351	432,495
Nagelkerke R ²	0,85		
N	1136		

*p<0,05
**p<0,01
***p<0,001

Πιο συγκεκριμένα, την πιο ισχυρή επίδραση φαίνεται να έχει ο δείκτης των αριστερών απόψεων για την οικονομία (4,724 ή 372% πιθανότητα υπερψήφησης του ΣΥΡΙΖΑ, για μια μοναδιαία αύξηση). Δεύτερη έρχεται η ιδεολογία και τρίτος ο δείκτης των δεξιών απόψεων για την οικονομία, και οι δύο με μεγάλη διαφορά από την οικονομική ψήφο. Η κοινωνικοοικονομική τάξη και η αντίληψη για την κατάσταση της οικονομίας δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές, όπως ακριβώς και στο προηγούμενο μοντέλο παλινδρόμησης των ίδιων εκλογών (Πίνακας 2). Το μοντέλο είναι στατιστικά σημαντικό [$\chi^2(5)=1049,344$, $p<0,001$], εξηγεί το 85% της ψήφου και προβλέπει σωστά το 94% των περιπτώσεων.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, μπορούμε να καταλήξουμε σε τρεις παραδοχές: Πρώτον, η οικονομική ψήφος στα χρόνια της κρίσης, όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο,

9 Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι για τον συγκεκριμένο πίνακα χρησιμοποίησα τα δεδομένα του ηλεκτρονικού συμβούλου ψήφου Choose4Greece. Επειδή τα δεδομένα συλλέχθηκαν προεκλογικά, όταν ο ΣΥΡΙΖΑ βρισκόταν ακόμα στην αντιπολίτευση, η κωδικοποίηση της μεταβλητής της ψήφου είναι 0 (ΝΔ) και 1 (ΣΥΡΙΖΑ). Αντίθετα, στα δεδομένα του ELNES, επειδή συλλέχθηκαν μετεκλογικά, η κωδικοποίηση της ίδιας μεταβλητής έχει την αντίστροφη σειρά.

10 Βλ. Παράρτημα (Πίνακας 6) για τις ερωτήσεις των μεταβλητών.

ήταν υπαρκτή και άσκησε επιρροή στην ψήφο υπέρ της κυβέρνησης ή της αντιπολίτευσης σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις, αλλά κυρίως στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, όπου, όπως φαίνεται, η οικονομική ψήφος ήταν πιο ισχυρή. Ακόμα, αυτή πήρε έντονη διάσταση τιμωρίας του ΣΥΡΙΖΑ για την προηγούμενη διαχείριση της εθνικής οικονομίας. Ακόμη, στις εκλογές του Ιουνίου 2012, όπου μέχρι στιγμής υπάρχουν διαθέσιμες όλες οι διαστάσεις της οικονομικής ψήφου, φάνηκε ότι η προοπτική ψήφος στάθηκε πιο ισχυρή από την αναδρομική, και η εθνική πιο ισχυρή από την ατομική.

Δεύτερον, η οικονομική ψήφος φαίνεται ότι έπαιξε σημαντικότερο ρόλο από την κοινωνικοοικονομική τάξη και την ιδεολογία στις εκλογές του Ιουνίου 2012. Στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 η οικονομική ψήφος δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική (ούτε η κοινωνικοοικονομική τάξη αντίστοιχα). Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 η οικονομική ψήφος βρέθηκε μεν στατιστικά σημαντική, αλλά η κοινωνικοοικονομική τάξη φαίνεται να έπαιξε μεγαλύτερο ρόλο και από αυτήν και από την ιδεολογία. Μάλιστα, σε αυτή την εκλογική αναμέτρηση η ψήφος υπέρ της αντιπολίτευσης της ΝΔ φαίνεται να ήταν εστιασμένη κυρίως στις μεσαίες και ανώτερες τάξεις. Συνδυάζοντας μάλιστα αυτό το συμπέρασμα με αυτό της προηγούμενης παραγράφου, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι τον Σεπτέμβριο του 2015 η ΝΔ στηρίχτηκε κυρίως στην ψήφο των μεσαίων και ανώτερων στρωμάτων, τα οποία, ταυτόχρονα, τιμώρησαν έντονα (η εθνική-αναδρομική οικονομική ψήφος εμφανίστηκε με μεγαλύτερη ένταση σε αυτές τις εκλογές σε σχέση με τις προηγούμενες) τον ΣΥΡΙΖΑ για την οικονομική του πολιτική. Ενδεχομένως αυτό να οφείλεται στις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ πάνω σε αυτά τα στρώματα, ή, ίσως, στο γεγονός ότι τα ίδια εξέλαβαν αυτές τις πολιτικές ως καταστροφικές. Σε κάθε περίπτωση, το συγκεκριμένο ερώτημα ξεφεύγει από τους στόχους του παρόντος άρθρου.

Τρίτον, όπως προειπώθηκε, στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 η οικονομική ψήφος εκ πρώτης όψεως δεν συμβάλλει σε στατιστικά σημαντικό βαθμό στην ερμηνεία της ψήφου (ούτε και η κοινωνικοοικονομική τάξη), και η ιδεολογία εμφανίζεται ως ο ισχυρότερος εξηγητικός παράγοντας. Όταν όμως η οικονομική ψήφος τίθεται ως θέμα θέσης, τότε αποκτά στατιστική σημαντικότητα και αποτελεί έναν ισχυρό ερμηνευτικό παράγοντα της ψήφου (κυρίως οι αριστερές απόψεις για την οικονομία), και η ιδεολογία χάνει κατά πολύ την προηγούμενη ισχύ της –από 2,736 σε 0,436–, ενώ η κοινωνικοοικονομική τάξη παραμένει στατιστικά μη σημαντική. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι στις συγκεκριμένες εκλογές η οικονομική ψήφος τέθηκε κυρίως ως ιδεολογικό θέμα (ή αλλιώς ως θέμα θέσης), και όχι ως θέμα ισχύος. Δηλαδή οι ψηφοφόροι δεν έκριναν την διαχείριση της οικονομικής πολιτικής από την προηγούμενη κυβέρνηση με κάποια

αντικειμενικά κριτήρια στα οποία υπάρχει ευρεία συναίνεση, αλλά λειτούργησαν με διαφορετικές, διακριτές μεταξύ τους, και διαμορφωμένες αντιλήψεις και κοσμοθεωρίες σχετικά με την οικονομική πολιτική.

Ορισμένα ανοιχτά ζητήματα που θα ήταν ενδιαφέρον να εξεταστούν από μελλοντικές μελέτες και έρευνες είναι οι δύο ακόμα διαστάσεις της οικονομικής ψήφου στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 (εθνική-προοπτική, ατομική-αναδρομική) και οι τρεις ακόμα διαστάσεις στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 (εθνική-προοπτική, ατομική-προοπτική, ατομική-αναδρομική). Επίσης, θα ήταν χρήσιμο να εξεταστούν και άλλοι παράγοντες κοινωνικοπολιτικών διαιρέσεων –πέραν της κοινωνικοοικονομικής τάξης και της ιδεολογίας– από κοινού με την οικονομική ψήφο, όπως η εθνικότητα, η θρησκεία, η αστικότητα του τόπου κατοικίας και ούτω καθεξής. Τέλος, θα ήταν αρκετά ενδιαφέρον η οικονομική ψήφος να εξεταστεί ως θέμα θέσης και στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015¹¹.

---

11 Στις διπλές εκλογές του 2012 έχει ήδη εξεταστεί με αυτόν τον τρόπο (Nezi and Katsanidou, 2014).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 5: Μεταβλητές και κωδικοποίησή τους

Μεταβλητές	Κωδικοποίηση
ELNES	
Οικονομική Ψήφος (Αντίληψη για την Κατάσταση της Οικονομίας)	
Εθνική-Αναδρομική (2012, 2015α, 2015β)	1 (Πολύ Καλύτερα) - 5 (Πολύ Χειρότερα)
Εθνική-Προοπτική (2012)	1 (Πολύ Καλύτερα) - 5 (Πολύ Χειρότερα)
Ατομική-Αναδρομική (2012)	1 (Πολύ Καλύτερα) - 5 (Πολύ Χειρότερα)
Ατομική-Προοπτική (2012)	1 (Πολύ Καλύτερα) - 5 (Πολύ Χειρότερα)
Ατομική-Προοπτική (2015α)	1 (Πολύ Πιθανό) - 4 (Πολύ Απίθανο)
Δείκτης Οικονομικής Ψήφου	
2012	1 (Πολύ Καλύτερα) - 5 (Πολύ Χειρότερα)
2015α	0 (Πολύ Καλύτερα) - 1 (Πολύ Χειρότερα)
Δείκτης Κοινωνικοοικονομικής Τάξης (2012, 2015α, 2015β)	0 (Πολύ Χαμηλή Κοινωνικοοικονομική Τάξη) - 1 (Πολύ Ψηλή Κοινωνικοοικονομική Τάξη)
Ιδεολογία	0 (Άκρα Αριστερά) - 10 (Άκρα Δεξιά)
Ψήφος	
2012	1 (ΝΔ) - 2 (ΣΥΡΙΖΑ)

2015α 1 (ΣΥΡΙΖΑ) - 2 (ΝΔ)
 2015β 1 (ΣΥΡΙΖΑ) - 2 (ΝΔ)

Choose4Greece
 (2015α)

Οικονομική Ψήφος
 (Αντίληψη για την
 Κατάσταση της
 Οικονομίας)

Εθνική-Προοπτική 1 (Θα χειροτερεύσει σίγουρα) - 5 (Θα βελτιωθεί
 σίγουρα)

Δείκτες Στάσεων για
 την Οικονομία

Αριστερές Στάσεις για 1 (Καθόλου Αριστερές) - 5 (Απόλυτα Αριστερές)
 την Οικονομία

Δεξιές Στάσεις για την 1 (Καθόλου Δεξιές) - 5 (Απόλυτα Δεξιές)
 Οικονομία

Δείκτης
 Κοινωνικοοικονομικής
 Τάξης

0 (Πολύ Χαμηλή Κοινωνικοοικονομική Τάξη) -
 1 (Πολύ Ψηλή Κοινωνικοοικονομική Τάξη)

Ιδεολογία

0 (Άκρα Αριστερά) - 10 (Άκρα Δεξιά)

Ψήφος

1 (ΝΔ) - 2 (ΣΥΡΙΖΑ)

Πίνακας 6: Ερωτήσεις των μεταβλητών της οικονομικής ψήφου και των στάσεων για την οικονομία

Μεταβλητές	Ερωτήσεις
ELNES	
Οικονομική Ψήφος (Αντίληψη για την Κατάσταση της Οικονομίας)	
Εθνική-Αναδρομική (2012)	«Compared to 12 months ago, do you think that the economic situation of Greece now is:»
Εθνική-Αναδρομική (2015α)	«Would you say that over the past twelve months, the state of the economy in Greece has:»
Εθνική-Αναδρομική (2015β)	«How would you describe the economic situation of the country during the last 12 months?»
Ατομική-Αναδρομική (2012)	«How is your personal economic condition compared to 12 months ago?»
Εθνική-Προοπτική (2012)	«In the 12 months to come, how do you think that the economic condition of Greece will emerge? It will be...»
Ατομική-Προοπτική (2012)	«In regards to your personal economic condition in the 12 months to come, you would say that it will emerge:»
Ατομική-Προοπτική (2015α)	«Over the next ten years or so, how likely or unlikely is it that you will improve your standard of living?»
Choose4Greece (2015α)	

Οικονομική Ψήφος
(Αντίληψη για την
Κατάσταση της
Οικονομίας)

Εθνική-Προοπτική

«Do you believe that in 12 months from today the economic situation of the country will be...»

Στάσεις για την
Οικονομία

Αριστερές Στάσεις για
την Οικονομία

«The abolition of public administrative bodies is necessary to reduce deficits.»

«Budgetary austerity, albeit tough, is a prerequisite for growth in Greece.»

«In order to combat unemployment, workers should accept lowering their minimum wage.»

Δεξιές Στάσεις για την
Οικονομία

«Areas such as energy should be under public control, even if they are economically damaging to the state.»

«Exiting the euro will help to overcome the economic crisis.»

«Salaries of special wage rolls should return to the pre-memorandum levels, as there has been a relevant court order in favour.»

«Real estate tax (EN.FI.A.) should only apply to owners of large property.»

Πίνακας 7: Παραγοντική Ανάλυση των οικονομικών μεταβλητών της έρευνας
*Choose4Greece*¹²

Μεταβλητές	Loadings
ELNES	
The abolition of public administrative bodies is necessary to reduce deficits.	-0.727021
Areas such as energy should be under public control, even if they are economically damaging to the state.	0.727146
Exiting the euro will help to overcome the economic crisis.	0.680784
Budgetary austerity, albeit tough, is a prerequisite for growth in Greece.	-0.836118
Salaries of special wage rolls should return to the pre-memorandum levels, as there has been a relevant court order in favour.	0.481558
Real estate tax (EN.FI.A.) should only apply to owners of large property.	0.671814
In order to combat unemployment, workers should accept lowering their minimum wage.	-0.734765

¹² Οι συντελεστές με αρνητικό πρόσημο υποδηλώνουν τις δεξιές απόψεις και αυτοί με θετικό τις αριστερές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Περίδης, Κωστής. 2021, *Διαιρετικές τομές και εκλογική συμπεριφορά στη σύγχρονη Ελλάδα (2004-2018)*, Αθήνα: Επίκεντρο.

Τεπέρογλου, Ευτυχία, Θεόδωρος Χατζηπαντελής, και Ιωάννης Ανδρεάδης. 2015, *Μελέτη διαιρετικών τομών εκλογέων και υποψηφίων στο εθνικό και ευρωπαϊκό δίπολο: Συγκλίσεις και αποκλίσεις, Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας* 25, σσ. 37-63.

Ξενόγλωσση

Alvarez, Ramon Michael, και Jonathan Nagler. 1995, *Economics, Issues and the Perot Candidacy: Voter Choice in the 1992 Presidential Election*, *American Journal of Political Science* 39(3), σσ. 714-744.

1998, *Economics, Entitlements, and Social Issues: Voter Choice in the 1996 Presidential Election*, *American Journal of Political Science* 42(4), σσ. 1349-1363.

Bélanger, Éric, και Richard Nadeau. 2014, *Economic crisis, party competence and the economic vote*, *Acta Politica* 49(4), σσ. 462-485.

Dalton, Russell. 2002, *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies* (3η εκδ.), Λονδίνο: Chatham House Publishers/Seven Bridges Press.

Downs, Anthony. 1965, *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper & Row.

Franklin, Mark, Thomas Mackie, και Henry Valen. 2009, *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*, ECPR: ECPR Press.

Freire, Andre, και Marina Costa Lobo. 2005, *Economics, ideology and vote: Southern Europe, 1985-2000*, *European Journal of Political Research* 44(4), σσ. 493-518.

Key, Valdimer Orlando, και Milton Cummings. 1966, *The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting, 1936-1960*, Κέμπριτζ, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

- Kiewiet, Roderick. 1983, *Macroeconomics & Micropolitics: The Electoral Effects of Economic Issues*, Σικάγο: University of Chicago Press.
- Kinder, Donald, και Roderick Kiewiet. 1979, Economic Discontent and Political Behavior: The Role of Personal Grievances and Collective Economic Judgments in Congressional Voting, *American Journal of Political Science* 23(3), σσ. 495-527.
- Kosmidis, Spyros. 2014, Government Constraints and Accountability: Economic Voting in Greece Before and During the IMF Intervention, *West European Politics* 37(5), σσ. 1136-1155.
- Lewis-Beck, Michael, και Marina Costa Lobo. 2017, The Economic Vote: Ordinary vs. Extraordinary Times, στο *The SAGE Handbook of Electoral Behaviour: Volume 2*, Kai Arzheimer, Jocelyn Evans, και Michael Lewis-Beck, επιμ.. Newbury Park: SAGE Publications Ltd, σσ. 606-630.
- Lewis-Beck, Michael, και Martin Paldam. 2000, Economic voting: An introduction, *Electoral Studies* 19(2-3), σσ. 113-121.
- Marsh, Michael, και Slava Mikhaylov. 2012, Economic voting in a crisis: The Irish election of 2011, *Electoral Studies* 31(3), σσ. 478-484.
- Nezi, Roula. 2012, Economic voting under the economic crisis: Evidence from Greece, *Electoral Studies* 31(3), σσ. 498-505.
- Nezi, Roula, και Alexia Katsanidou. 2014, From valence to position: Economic voting in extraordinary conditions. *Acta Politica* 49(4), σσ. 413-430.
- Rattinger, Hans, και Markus Steinbrecher. 2011, Economic Voting in Times of Economic Crisis, *German Politics* 20(1), σσ. 128-145.
- Sanders, David. 1999, Conservative incompetence, Labour responsibility and the feelgood factor: Why the economy failed to save the Conservatives in 1997, *Electoral Studies* 18(2), σσ 251-270.
- Sanders, David. 2000, The real economy and the perceived economy in popularity functions: How much do voters need to know?: A study of British data, 1974-97, *Electoral Studies* 19(2), σσ. 275-294.
- Stegmaier, Mary, και Michael Lewis-Beck. 2007, Economic Models of Voting, στο *The Oxford Handbook of Political Behavior*, Russell Dalton, Hands-Dieter Klingemann, επιμ. Οξφόρδη: Oxford University Press, σσ. 518-537.

Tsirbas, Yannis. 2016, The January 2015 Parliamentary Election in Greece: Government Change, Partial Punishment and Hesitant Stabilisation, *South European Society and Politics* 21(4), σσ. 407-426.

Vasilopoulos, Pavlos, και Christoforos Vernardakis. 2011, *The rise and Fall of the Greek Conservative Party: Ideological Realignments and Egocentric Economic Voting at the Dawn of the Financial Crisis*, Paper prepared for presentation at the 61st Political Studies Association Annual Conference, Λονδίνο, ΗΒ, 19-21 Απριλίου 2011

Πηγές Δεδομένων

ELNES, <https://www.elines.gr>, προσπέλαση 9 Δεκεμβρίου 2020.

CHOOSE4GREECE, <https://data.gesis.org/sharing/#!/Detail/10.7802/1758>,
προσπέλαση 11 Δεκεμβρίου 2020.